

Μεταφρασμένο απόσπασμα

Stephan Lessenich
***Grenzen der Demokratie. Teilhabe als
Verteilungsproblem.***

Reclam Verlag, Ditzingen 2019
ISBN 978-3-15-011237-3

σελ. 7-20

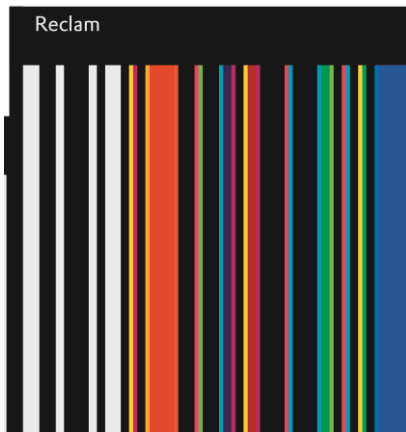
Στέφαν Λέσενιχ
***Τα όρια της δημοκρατίας. Η συμμετοχή ως πρόβλημα
κατανομής***

Μετάφραση: Κατερίνα Τζίναβά
Επιμέλεια: Αλέξανδρος Κυπριώτης

[Was bedeutet das alles?]

Stephan Lessenich
Grenzen der Demokratie
Teilhabe als
Verteilungsproblem

Reclam

1 Μεταδημοκρατία;

Δημοκρατία – και ποιος δεν θα ήταν υπέρ της; Η «δημοκρατία» είναι μια παγκοσμίως αναγνωρισμένη υψηλή έννοια, ενδεχομένως η απολύτως υψηλή έννοια της δυτικής σύγχρονης εποχής. Οι σύγχρονες κοινωνίες είναι δημοκρατικές κοινωνίες: Αυτή η ισοδυναμία, που δείχνει απλή, είναι βασικό συστατικό της σύγχρονης αυτοκατανόησης. Ο προοδευτικός κοινωνικός εκδημοκρατισμός επέτρεψε πια να συνειδητοποιήσουμε γενικά περαιτέρω θεμελιώδεις αξίες, όπως την ελευθερία και την ισότητα. Αυτός έκανε πια τις «σύγχρονες» κοινωνίες πράγματι *σύγχρονες*, με την έννοια του ιστορικά επίκαιρου καταστατικού χάρτη τους.

Ενσωμάτωση παρά τη διαφορά, ενότητα στην ποικιλία, αυτοπροσδιορισμός στην κοινότητα: Όλες αυτές οι φαινομενικά αντιφατικές κύριες ιδέες σύγχρονης κοινωνικοποίησης συνδέονται με την «επινόηση» και την ύπαρξη δημοκρατικών θεσμών και διαδικασιών. Η περίφημη ρήση του Ουίνστον Τσόρτσιλ, ότι η δημοκρατία είναι το το μικρότερο κακό μεταξύ των γνωστών μορφών πολιτικής διακυβέρνησης,¹ πετυχαίνει τον στόχο μέσα στη νηφάλια όξυνσή της εμπεριέχοντας κάθε εξιδανικευτική έμφαση: Η δημοκρατία είναι αυτή, η οποία καθιστά γενικά δυνατό το κατά τα άλλα αρκετά απίθανο γεγονός να κυριαρχηθεί κοινωνικά η πολυπλοκότητα της κοινωνίας.

Το ότι η δημοκρατία, σε πείσμα των επανερχόμενων κριτικών στη λειτουργικότητά της, χαίρει κανονιστικά υπόληψης όπως πάντα, φαίνεται αν μη τι άλλο από το ότι σχεδόν κανένας δεν θα ήθελε να θεωρείται μη δημοκρατικός ή εντελώς αντιδημοκρατικός. Διόλου τυχαία ακόμα και αποδεδειγμένα απολυταρχικοί διεκδικούν αυτή τη σφραγίδα ποιότητας για τον εαυτό τους και για τις προθέσεις τους. Η «κατευθυνόμενη δημοκρατία», την οποία εκπροσωπεί σήμερα η Ρωσία του «άψογου δημοκράτη» Πούτιν, η οποία ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 εφαρμοζόταν από τον τότε Ινδονήσιο πρόεδρο Σουκάρνο, αποτελεί μία μόνο από τις πολυάριθμες προσπάθειες των κυβερνήσεων όλου του κόσμου να προσαρμόσουν (βλ. αμβλύνουν) δημοκρατικές αρχές σε εθνικές συνήθειες ή στις υποτιθέμενες ιδιαιτερότητες του εκάστοτε «εθνικού χαρακτήρα». Ακόμα και ο στρατηγός Αουγκούστο Πινοσέτ, ο οποίος στη Χιλή του 1973, υπό την ενεργή συνδρομή μιας από τις γενέτειρες της δημοκρατίας, έκανε πραξικόπημα στη λαϊκή δημοκρατία του Σαλβαδόρ Αλιέντε και από τότε πήρε στον λαιμό του χιλιάδες ανθρώπινες ζωές, επέμενε να αποδείξει τον τρόπο διακυβέρνησής του δημοκρατικά κατά κάποιον τρόπο ως μια «dictablanda», δηλαδή ως μια ήπια πολιτική επιβολή, η οποία

εξυπηρετεί ουσιαστικά τη διαφύλαξη ή/και την επαναφορά των πολιτικών δικαιωμάτων.

Αν ως εκ τούτου η δημοκρατία φαίνεται εντωμεταξύ να είναι και εδώ στη Γερμανία σε κίνδυνο, αν προς το παρόν γίνεται παντού λόγος για κρίση, ακόμα και για ήττα και πτώση της φιλελεύθερης δημοκρατίας, τότε πρέπει πράγματι να χτυπήσουν οι κοινωνικοί κώδωνες κινδύνου – διότι τότε έχουμε να κάνουμε με την ουσία, με τον πυρήνα της σύγχρονης εποχής.

Πολιτική δυσθυμία

Ενδεχόμενα σημάδια κόπωσης του ελάχιστα κακού μεταξύ των πολιτευμάτων δεν τίθενται δημόσια ως ζήτημα πράγματι μόνο πολύ πρόσφατα. Ακριβώς το αντίθετο: Η συζήτηση για την «πολιτική δυσθυμία» των πολιτών συνοδεύει εδώ και καιρό ήδη το πολιτικό γίνεσθαι. Στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας αυτός ο όρος διαμόρφωσε την κοινή γνώμη ήδη στα τέλη της δεκαετίας του 1980 – δηλαδή πριν ακόμα από την εμφάνιση ενδεχόμενων απογοητεύσεων λόγω της επανένωσης. Το 1992 η Εταιρεία Γερμανικής Γλώσσας την κήρυξε ως «λέξη της χρονιάς»,² η οποία στη συνέχεια, δύο μόλις χρόνια αργότερα, εισήχθηκε επίσης στο λεξικό Duden.

Εννοιολογικά σε ένα κοινό συνειρμικό πλαίσιο με αισθήματα απογοήτευσης, αποστροφής και δυσαρέσκειας, η διάγνωση της δυσθυμίας παραπέμπει αναμφίβολα και στην εγγύτητα σε νοηματικά συγγενικές αλλά επιθετικές διαθέσεις όπως πικρία, μνησικακία και οργή. Και όμως η επιστημονικο-πολιτική παραπομπή στη δυσαρέσκεια του κόσμου για «την πολιτική» παρέμεινε για πολύ καιρό και κατά κανόνα κάπως στην επιφάνεια των φαινομένων: Από βασική *πολιτική* δυσθυμία γινόταν συχνά στον ίδιο τον πολιτικό διάλογο η προσωποποιήσιμη δυσθυμία *έναντι των πολιτικών*, για την οποία καθένας και καθεμία ήταν σε θέση να βρει δίχως άλλο το κατάλληλο παράδειγμα. Ή μεταλλάσσονταν στον τόπο της *κομματικής* δυσθυμίας, ο οποίος μέσω της παραπομπής σε γενικά συμβατά στερεότυπα της ζωής του τοπικού συλλόγου και της «πολιτικής καριέρας» υπέβαλλε φαινομενική ρεαλιστικότητα και μπορούσε να αντιμετωπιστεί με ένα τελικά ατελέσφορο κλείσιμο του ματιού και ανασήκωμα των ώμων.

Η εμφανώς ήδη από τότε δημοφιλής αποστασιοποίηση από το πολιτικό γίνεσθαι απέχοντας από ευρέα τμήματα του πληθυσμού συνδεόταν για πολύ καιρό λοιπόν με λαϊκιστικές διαθέσεις. Πολύ περισσότερο ίσχυε ως απόδειξη της ευημερούσας απάθειας ενός πληθυσμού που ήταν απασχολημένος με άλλα πράγματα, όπως τον οικογενειακό προγραμματισμό και την καταναλωτική δράση. Ή αποδιδόταν στην εκάστοτε επόμενη «νέα γενιά», για την οποία οι επικρατούσες δημοκρατικές συνθήκες έχουν γίνει απλά αυτονόητες και η οποία ως εκ τούτου,

διαφορετικά απ' ό,τι οι γονείς της, για άλλη μια φορά δεν είναι και πολύ ακριβής πολιτικά. Η ερμηνευτική παραλλαγή που δείχνει λιγότερο ακίνδυνη αντιθέτως έμενε ως επί το πλείστον ανέκφραστη: Ότι δηλαδή πίσω από την προοδευτική αποπολιτικοποίηση, που τις βραδιές των εκλογών έπειτα από κάθε περαιτέρω υποχώρηση της συμμετοχής στις εκλογές θρηνείται με κροκοδείλια δάκρυα μπροστά από τις ανοικτές κάμερες (κι ύστερα πάλι μπαίνει στο συρτάρι), θα μπορούσε να κρύβεται μια θεμελιώδης κριτική του συστήματος, η οποία προς ώρας παραμένει παθητική.

Πάνω σ' αυτό, τα πράγματα είναι εντελώς διαφορετικά εντωμεταξύ: Η δημόσια ανησυχία για τη δημοκρατία βαθιάνει περισσότερο σήμερα. Ενίοτε μάλιστα παίζονται τα πάντα γι' αυτή. Διόλου σπάνια γίνονται ιστορικοί παραλληλισμοί με τη δεκαετία του 1920 και την αποτυχία της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης – ως «Δημοκρατίας χωρίς δημοκράτες». Η άνοδος της νέας Δεξιάς στη Γερμανία και την Ευρώπη, η διάδοση απολυταρχικών δημοκρατιών στις μετασοσιαλιστικές κοινωνίες και η δεξιά λαϊκιστική κυβερνητική πολιτική στην Αυστρία και την Ιταλία, η δημόσια εμφάνιση ατόμων που αυτοανακηρύσσονται ή ανακηρύσσονται από άλλους «οργισμένοι πολίτες», τα ρηξικέλευθα ξεσπάσματα περιφρόνησης και μίσους στα «κοινωνικά μέσα», ο τελευταία αδρανής δια-μιντιακός μηχανισμός αναστάτωσης, το αγεφύρωτο του τρόπου έκφρασης στον πολιτικό διάλογο, τελικά η δυναμική της διακοπής της επικοινωνίας μεταξύ ασυμβίβαστων εμφανιζόμενων απόψεων, η οποία εισχωρεί ως την προσωπική ζωή: Όλα αυτά σ' αυτόν (και ίσως ειδικά σ' αυτόν) που στην καλύτερη περίπτωση γνωρίζει τους πολιτικά ταραγμένους καιρούς εξ ακοής θυμίζουν επίσης κατά τρομακτικό τρόπο τα «παλιά».

«Μεταδημοκρατία»

Ο Βρετανός πολιτικός επιστήμονας και κοινωνιολόγος Κόλιν Κράουτς έγραψε κατά κάποιο τρόπο ουσιαστικά το βιβλίο από την ταινία που παίζεται στο μυαλό όσων φοβούνται για τη μεταπολεμική δημοκρατία. Με το *Post-Democracy*, που εκδόθηκε για πρώτη φορά το 2004 και τέσσερα χρόνια αργότερα και σε γερμανική μετάφραση,³ ο Κράουτς έχει πιάσει ολοφάνερα τον παλμό της εποχής – και έχει θέσει έναν όρο, ο οποίος όχι μόνο έχει προκαλέσει μια πληθώρα επακόλουθης επιστημονικής βιβλιογραφίας, αλλά γενικά ανταλλάσσεται πολύ συχνά και στον πολιτικό-μιντιακό διάλογο. Από εκεί όπου σήμερα συγκεντρώνονται δύο ή τρεις στο όνομα της αγωνίας για τη δημοκρατία δεν απέχει πολύ η «μεταδημοκρατία» του Κράουτς.

Ως τελικά ξεπερασμένη χαρακτηρίζει ο Κράουτς την αληθινά υφιστάμενη δημοκρατία των ημερών μας, επειδή πίσω από την πρόσοψη μιας λειτουργικής δημοκρατικής τάξης –με όλα όσα τη συνοδεύουν: διάκριση εξουσιών, αλλαγή κυβέρνησης, κοινοβουλευτική επιφύλαξη– πραγματοποιείται εκ των πραγμάτων μια

υφέρπουσα υπονόμευση και υποτίμηση πολιτικών διαδικασιών διαμόρφωσης απόψεων και λήψης αποφάσεων. Ο αποφασιστικός λόγος γι' αυτό είναι η όλο και περισσότερο αχαλίνωτη κυριαρχία οικονομικών συμφερόντων, η οποία εκφράζεται με τουλάχιστον δύο τρόπους: Αφενός με το σχήμα ενός συμπλέγματος της βιομηχανίας των μίντια που εξυπηρετεί μόνο την επιφανειακή παραγωγή προσοχής· αφετέρου με τη μορφή μιας στρατιάς από λομπίστες της οικονομίας που δρουν στο παρασκήνιο της πολιτικής κεκλεισμένων των θυρών. Τις «πραγματικές» αποφάσεις, σύμφωνα με το απόσταγμα του επιχειρήματος, δεν τις παίρνουν οι δημοκρατικοί αντιπρόσωποι που εκλέγονται από τους πολίτες, αλλά ισχυροί εκπρόσωποι συμφερόντων με απευθείας πρόσβαση σε αξιωματούχους και διοικητές, επιτροπές ειδικών και ρυθμιστικές αρχές. Αυτή η κατάσταση πραγμάτων καλύπτεται, κατά τη γνώμη του, από το κοινό με ένα πολιτικό θέαμα, το οποίο δεν αποτελεί πλέον κάτι ουσιώδες, αλλά κάτι κατ' εξοχήν «ανθρώπινο, πάρα πολύ ανθρώπινο»: προσοδοφόρα πόστα και αυξανόμενης εμβέλειας *posts* αντί για θέσεις με περιεχόμενο, την πάλη για τη μέγιστη προσοχή αντί για τις καλύτερες λύσεις. Με μια λέξη: Όχι πολιτική αλλά *politainment*.⁴

Πέρα από την αλήθεια αυτής της ανάλυσης –και της ικανότητας σύνδεσης του σχεδίου για κριτικά προσοδευτικές όπως και για αντιδημοκρατικές ερμηνείες θεωρητικής συνωμοσίας– αυτό που ενδιαφέρει εδώ πάνω απ' όλα είναι μπροστά σε ποιον αντι-ορίζοντα ξεδιπλώνει την απειλητικά σκοτεινή επίδρασή της η εικόνα του Κράουτς για τις μεταδημοκρατικές σχέσεις. Διότι ως το άλλο του μεταδημοκρατικού παρόντος κατασκευάζει ένα όχι πάρα πολύ μακρινό παρελθόν, στο οποίο δεν ήταν ίσως όλα καλύτερα, σε κάθε περίπτωση όμως ήταν ακόμα σε τάξη ο κόσμος της δημοκρατίας. Ο ίδιος ο Κράουτς συμπυκνώνει στη μορφή μιας παραβολής την αφήγησή του για την άνοδο και την πτώση της δημοκρατίας στις δυτικές βιομηχανικές κοινωνίες: Ενώ αυτές επί δεκαετίες τολμούσαν διαρκώς περισσότερη δημοκρατία, η δεκαετία του εβδομήντα αποτέλεσε ένα ιστορικό σημείο καμπής, από το οποίο και μετά η δημοκρατική ποιότητα του πολιτικού κοινωνικού συνόλου της Δυτικής Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής είναι σε σταθερή καθοδική πορεία.

Ως αντίστοιχο της μεταδημοκρατίας χρησιμεύει επομένως η ανασκόπηση μιας περασμένης «χρυσής εποχής», στην οποία –όπως λέγεται– ήταν μονίμως εξασφαλισμένη μια ευρεία, δημοκρατική συμμετοχή που έτεινε να αγκαλιάζει όλη την κοινωνία. Αυτή ήταν την εποχή της δημοκρατίας των λαϊκών κομμάτων και των μεγάλων ομάδων, μια εποχή, στην οποία όχι μόνο η εκλογική συμμετοχή ήταν υψηλή και οι ψήφοι συγκεντρώνονταν στους πολιτικούς αντιπροσώπους του αστικού και εξαρτώμενου από τον μισθό περιβάλλοντος του «κέντρου» –στη χριστιανοδημοκρατία και και τη σοσιαλδημοκρατία, στους *Tories* και τους *Labour*– αλλά μια εποχή στην οποία επιπλέον το κεφάλαιο και η εργασία οργανώνονταν σε μεγάλο βαθμό, εν αμφιβόλω κεντρικά και ως τέτοιου τύπου οργανωμένα συμφέροντα συνέβαλλαν σε δημοκρατικές διαδικασίες διαπραγμάτευσης –και

μάλιστα όχι μόνο σε εσωτερική σχέση, δηλαδή με βλέμμα προς την κοινωνικά συνεταιρική διαμόρφωση των συνθηκών παραγωγής και εργασίας, αλλά πολύ πέρα απ' αυτό, και σε τριγωνική σχέση με κρατικές αρμόδιες αρχές, οι οποίες αφορούσαν σημαντικά πολιτικά σχέδια σε διαβούλευση και όσο το δυνατόν σε συμφωνία με τους κρίσιμους κοινωνικούς οργανισμούς συμφερόντων— δηλαδή στον «κορπορατιστικό» συντονισμό με συνδικάτα και συνδέσμους εργοδοτών.

Σύμφωνα με όλα όσα ξέρει κανείς, αυτή η αφήγηση για το σύντομο καλοκαίρι της δημοκρατίας, παρουσιασμένο απλώς ελαφρώς υπερστιλιζαρισμένο εδώ, είναι εντελώς αμφίβολο ως προς τον βαθμό πραγματικότητάς του. Όχι ότι είναι εντελώς γέννημα της φαντασίας – επ' ουδενί. Όμως εξυμνώντας την αποδοτική συμμετοχή και ανάμειξη του «παραγωγικού πυρήνα» της μεταπολεμικής βιομηχανικής κοινωνίας στα κέντρα διαχείρισης και τα ευεργετήματα της κορπορατιστικής δημοκρατίας, αποσιωπά τουλάχιστον ουσιαστικά μέρη της κοινωνικής πραγματικότητας αυτής της κοινωνίας: Η δημοκρατική σκιά της παρουσίας των γυναικών, των μεταναστών ή των μη απασχολούμενων εμφανίζεται –αν εμφανίζεται γενικά– μόνο στο περιθώριο των αναδρομικών μυστικοποιήσεων των «παλιών καλών εποχών». Ακόμα και εντυπωσιακές μελέτες που τεκμηριώνουν την κοινωνική διαρθρωτική διαφορά στην εκλογική συμμετοχή μεταξύ κοινωνικά προνομιούχου και αδικημένου περιβάλλοντος, υποδεικνύουν συχνά ότι ο πραγματικός αποκλεισμός των φτωχότερων στρωμάτων από την πολιτική συμμετοχή άρχισε με τη νικηφόρα προέλαση του «νεοφιλελευθερισμού» πια.⁵

Κυρίως όμως η παράξενη εξιδανίκευση του κορπορατισμού, η οποία – σύμφωνα με μια εμπειρική όχι συστηματικά ελεγμένη εντύπωση– βρίσκεται μαζεμένη στη βιβλιογραφία παλαιότερων, αρσενικών, κοινωνικών επιστημόνων που ασχολούνταν με τη σοσιαλδημοκρατία, έχει επίσης συνέπειες, πράγμα που αφορά το ζήτημα των επιθυμητών διαδικασιών επαναπολιτικοποίησης και εκδημοκρατισμού. Υπό το φως του καταθλιπτικού παρόντος εμφανίζεται τότε τρόπον τινά ένα καλύτερο μέλλον ως προέκταση του παρελθόντος. Η επανακατασκευή της βιομηχανικής καπιταλιστικής συγκυρίας του εθνικού κεύσινανισμού γίνεται δημοκρατικοπολιτική ομπρέλα σωτηρίας, διότι η «φανταστική δημοκρατία μετά τη μεταδημοκρατία μοιάζει σε πολλά με τη χαμένη κορπορατιστική δημοκρατία της δεκαετίας του 1980».⁶

Η διαλεκτική της δημοκρατίας

Μπροστά σε μια τέτοια θέση άσπρου-μαύρου όσον αφορά την ιστορία της δημοκρατίας επιβάλλεται να τολμήσουμε να επαμφοτερίσουμε περισσότερο στην ανάλυσή μας. Ακριβώς αυτόν τον στόχο επιδιώκει το προκείμενο βιβλίο: Μπροστά σε μια αυξανόμενα διαδεδομένη μελαγχολία της δημοκρατίας, στο αμυδρό φως της οποίας η ευρωπαϊκή μεταπολεμική περίοδος λάμπει ως το υψηλότερο των δημοκρατικών αισθημάτων, θα επιχειρηματολογήσουμε εδώ ότι η δημοκρατία είναι ένα δίκικο μαχαίρι – και ανέκαθεν ήταν. Διότι τα δημοκρατικά σχεδιασμένα πολιτικά κοινωνικά σύνολα θέτουν κατά βάση όρια στον κοινωνικό χώρο του δικαιώματος. Ενόψει του κοινωνικοϊστορικού κινήματος για «περισσότερη δημοκρατία» εμπεριέχεται ταυτόχρονα ένα αντικίνημα, ένα αντίστροφο κίνημα οριοθέτησης και περιορισμού της δημοκρατικής συμμετοχής. Αυτή την κατάσταση πραγμάτων τη χαρακτηρίζω ως *διαλεκτική* της δημοκρατίας. Ενώ η παραβολή του Κράουτς προϋποθέτει μια γενική τάση αρχικά της ανόδου και έπειτα της πτώσης της δημοκρατίας, κοιτάζοντάς πιο προσεκτικά, η ιδέα μιας δημοκρατικής εξέλιξης σπειροειδούς μορφής φαίνεται πιο ρεαλιστική: Το επίπεδο του δημοκρατικού δικαιώματος αυξάνεται σταδιακά όλο και περισσότερο – και όμως στον φαινομενικά συλλογικό δρόμο της προς τα πάνω, η δημοκρατία αφήνει κάθε τόσο πίσω της και ολόκληρες συλλογικότητες ακόμα.

Περισσότερο από κάθε άλλη η σύγχρονη ιστοριογραφία της δημοκρατίας είναι μια αφήγηση των νικητών. Οι μειονεκτούντες της δημοκρατίας, αυτοί που έχουν μείνει πίσω στη διαδρομή για τα δικαιώματα, συνήθως δεν είναι άξιοι λόγου γι' αυτήν. Η καθιερωμένη ανακατασκευή του δρόμου της Γερμανίας προς τη Δύση μπορεί να το δείξει υποδειγματικά αυτό: Από την αυταρχική, αλλά ωστόσο πρωτοδημοκρατική επίσης αυτοκρατορία και την πρώτη δημοκρατία σε γερμανικό έδαφος, η οποία από την αρχή είχε κακό άστρο, το καραβάνι μετακινήθηκε, αφού το σταμάτησαν βραχυπρόθεσμα τα τσιράκια του ναζιστικού καθεστώτος και για κάποιο διάστημα το συνόδευσε το κράτος αδίκου της δικτατορίας του Ενιαίου Σοσιαλιστικού Κόμματος Γερμανίας, και από τους τους εξαγνισμένους από τον πόλεμο και περιβαλλόμενους από την ευρωπαϊκή πολιτική πολίτες της Βόννης μέχρι την επανενωμένη, γεμάτη αυτοπεποίθηση Βερολινέζικη Δημοκρατία, στην οποία καταλήγει τελικά η γερμανική δημοκρατία. Μακάρι μόνο να μην είχαν παραμείνει ακόμα μερικοί οπισθοδρομικοί νοσταλγοί της Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Γερμανίας στην Ανατολή. Μακάρι αυτή η ακμή της ιστορίας της δημοκρατίας να μην είχε δυστυχώς συμπέσει με τη σαρωτική νικηφόρα προέλαση του νεοφιλελευθερισμού. Και μακάρι οι ζημιωμένοι από τον νέο ριζοσπαστισμό της αγοράς να μην αποδεικνύονταν όλο και περισσότερο εκ νέου αναχρονιστικοί, δεξιοί λαϊκιστές, απογοητευμένοι από την πραγματικά υπαρκτή δημοκρατία.

Θα μπορούσε να το δει έτσι κανείς. Ας το παραδεχτούμε: τόσο μονόπλευρα και ξύλινα ελάχιστοι το βλέπουν. Ωστόσο το να διηγηθείς τη σύγχρονη ιστορία της δημοκρατίας ως την ιστορία ενός μακριού, ανήσυχου ποταμού, ο οποίος από τη δεκαετία του 1970 περίπου με μια πλατιά στροφή φαίνεται να κινείται πάλι προς την αντίθετη κατεύθυνση: Αυτό είναι αναμφίβολα και με την πιο πραγματική έννοια της λέξης αφηγηματικό *mainstream*. Η αντι-αφήγηση που παρουσιάζεται εδώ απεναντίας στρέφει το βλέμμα της σ' αυτούς που δεν έχουν παρασυρθεί απ' αυτό το μακρύ ρεύμα πριν από την υποτιθέμενη επιστροφή του, που έχουν ξεβραστεί στην όχθη από το ορμητικό ρεύμα της δημοκρατικής εξέλιξης και έχουν μείνει εκεί. Οι επιζώντες της δημοκρατικής προόδου: Αυτοί είναι, αν θα ήθελε κανείς να μείνει σε έναν τέτοιο κόσμο εικόνων πάθους, οι ήρωες και οι ηρωίδες αυτής της αντι-αφήγησης.

Επομένως θίγονται περισσότερα από την «αμφιθυμία της σύγχρονης εποχής» που πολλές φορές –και αναμφίβολα δικαίως– τίθεται ως θέμα στην ιστορική κοινωνιολογία, περισσότερα από την αμφισημία της απλώς, περισσότερα από τη συνύπαρξη του μοντέρνου και του προμοντέρνου, από τον συγχρονισμό της ελευθερίας και της καταπίεσης. Μάλλον πρόκειται για την *εσωτερική προσήλωση* του αντιθέτου, για την *κοινή πρωταρχική προέλευση* του αντιτιθέμενου – για τη δομική σχέση μεταξύ επέκτασης και περιορισμού της δημοκρατίας, για τη δυναμική σύμπραξη διαδικασιών του δικαιώματος και του μη δικαιώματος, ή ακόμα και της στέρησης δικαιωμάτων. Πρόκειται, ακόμη πιο συγκεκριμένα, για την ελευθερία και την καταπίεση, την παραχώρηση και τη στέρηση δικαιωμάτων, τη συμμετοχή και τον αποκλεισμό ως *ζητήματα κατανομής*: Πρόκειται για το ότι στην ιστορία της σύγχρονης δημοκρατίας οι ελευθερίες του ενός ήταν κανονικά οι καταπιέσεις του άλλου, ότι τα δικαιώματα του ενός βασίζονταν στη στέρηση δικαιωμάτων του άλλου. Ή για να το διατυπώσουμε πιο σύντομα: Η ιστορία του εκδημοκρατισμού είναι μια ιστορία *συμμετοχής μέσω αποκλεισμού*. Και μάλιστα μέχρι σήμερα.

Μια αντί-αφήγηση του εκδημοκρατισμού, που διορθώνει τις καθιερωμένες κοινωνικές αυτοερμηνείες, δημιουργώντας όμως τουλάχιστον μιαν αντίθεση, ως διαλεκτική διαδικασία στοχεύει να φωτίσει την αντιφατικότητα που ενυπάρχει από την αρχή στη σύγχρονη δημοκρατία – και μαζί μ' αυτή να τονίσει επίσης τη δομική, κάθε άλλο παρά τυχαία συγκρουσιακή ιδιότητα της δημοκρατικής εξέλιξης. Με την εστίαση που έχει επιλεχθεί εδώ γίνονται ορατές οι αρνητικές πλευρές των «rich democracies», οι φτωχοί συγγενείς των πλούσιων δημοκρατικών κοινωνιών της Δύσης μετακινούνται στο κέντρο του γίνεσθαι. Και γίνεται ξεκάθαρο, ότι η «δημοκρατία» είναι κάτι περισσότερο από ένα πολίτευμα μόνο.

Η δημοκρατία, σε όλες τις κοινωνικές προϋποθέσεις και συνεπαγωγές της, είναι μια μορφή κοινωνίας, ένας κοινωνικός τρόπος ζωής – έτσι όπως πολύ καλά παρατήρησε ο Αλέξης Ντε Τοκβίλ, ο μεγάλος κλασικός της κοινωνιολογικής

κατανόησης της δημοκρατίας, ήδη για τη δημοκρατία στην Αμερική (βλ. στις ΗΠΑ) της δεκαετίας του 1830.⁷ Ο κεντρικός άξονάς της, κι αυτό επίσης είναι μια γνώση που έχει μείνει από τον Τοκβίλ, είναι η αρχή της ισότητας: η ιδέα ίδιων συνθηκών διαβίωσης – και μάλιστα για «όλους». Σ' αυτόν τον ορισμό αναφέρεται και το προκείμενο δοκίμιο: Με τον όρο «δημοκρατία» πρέπει εδώ, σε μια πρώτη προσέγγιση, να γίνει κατανοητό το ίσο δικαίωμα όλων των πολιτών να συμμετέχουν στη συλλογική διαμόρφωση των κοινωνικών συνθηκών διαβίωσης που τους αφορούν στον ίδιο βαθμό. *Η ίση συμμετοχή στην πολιτική διαμόρφωση των δικών τους συνθηκών διαβίωσης*: Αυτό μπορεί αρχικά να φαίνεται ως απλώς μια τυπική κατανόηση της δημοκρατίας. Συγχρόνως είναι μια κατανόηση που είναι απολύτως κατανοητή.

1 Οι γερμανικές μεταφράσεις διαφέρουν. Σε μία ομιλία του στην Κάτω Βουλή στις 11 Νοεμβρίου 1947 ο τότε Βρετανός πρωθυπουργός εκφράστηκε ως εξής: «No one pretends that democracy is perfect or all-wise. Indeed, it has been said that democracy is the worst form of government except all those other forms that have been tried from time to time».

2 (Σ.τ.Ε.) Η έκφραση «πολιτική δυσθυμία» είναι μία λέξη στα Γερμανικά: «Politikverdrossenheit».

3 Crouch 2008 [2004]. (Σ.τ.Ε.) Στα ελληνικά κυκλοφορεί το βιβλίο: Κόλιν Κράουτς, *Μεταδημοκρατία*, μτφρ. Αλέξανδρος Κιουπκιολής, Εκκρεμές, 2006.

4 (Σ.τ.Ε.) Από τις λέξεις «politics» («πολιτική») και «entertainment» («ψυχαγωγία»), θα μπορούσε να αποδοθεί με τη λεξη «πολιταγωγία».

5 Το ίδιο πρεσβεύει και η εξαιρετική κατά τα άλλα μελέτη του Schäfer του 2015.

6 Nullmeier 2017.

7 Σύγκρ. Tocqueville 1985 [1835/1840]. (Σ.τ.Ε.) Στα ελληνικά κυκλοφορεί το βιβλίο: Αλέξης Ντε Τοκβίλ, *Η δημοκρατία στην Αμερική*, μτφρ. Μπάμπης Λυκούδης, Στοχαστής, 2008.